

ADVIES HERVESTING KONSTRA MELKVEEHOUDERIJ OMMERSCHANS

STEEN
HUIS
MELJERS
198|2013

INLEIDING

Ommerschans is een van de Koloniën van Weldadigheid die deel uitmaakt van de aanstaande nominatie voor de Werelderfgoedlijst van Unesco. In het nominatiedossier worden de zeven koloniën, zoals die tussen 1818 en 1825 werden gesticht door de Maatschappij van Weldadigheid, voorgesteld als organisch gegroeid cultuurlandschap. Het gaat om levende landschappen, met associatieve waarde, gelegen in Nederland en België. De reeks bestaat uit vijf aaneengesloten gebieden (want drie koloniën grenzen aan elkaar). Zo ontstaat in het jargon van Unesco een 'transnationale, seriële nominatie met vijf componenten'.

Het nominatiedossier moet in 2015 gereed zijn en op basis daarvan zal de Nederlandse en Belgische overheid besluiten over indiening bij UNESCO. Een centraal begrip in de nominatie is de beschrijving van de Uitzonderlijke Universele Waarde (Outstanding Universal Value, verder in deze tekst aangeduid als OUV), waarmee moet worden bewezen waarom de nominatie een plek op de werelderfgoedlijst verdient. Daarnaast vraagt Unesco o.a. een adequaat beheersplan en lokaal draagvlak voor de instandhouding van het erfgoed. Bij indiening van het dossier dient aangetoond te worden dat er een afdoende (planologisch) beleid is ontwikkeld om de OUV blijvend in stand te houden. Het is een fabeltje dat een Unesco-status zou betekenen dat niets meer mogelijk is. In talloze adviezen en publicaties heeft Unesco aangegeven dat ook in werelderfgoed de tijd niet stilstaat, maar het de uitdaging is om veranderingen zo vorm te geven, dat de OUV overeind blijft. Het gaat, met andere woorden, om gepaste ontwikkelingen en ruimtelijke kwaliteit.

In Ommerschans is de hervestiging van Koonstra Melkveehouderij al een aantal jaar gaande; het is een kwestie die ouder is dan het idee om Ommerschans op te nemen in de Unesco-nominatie. Het plan behelst de bouw

van een nieuwe boerderij voor Koonstra Melkveehouderij ten zuidwesten van het kruispunt van de Tweede Schansweg en de Oude Zwolseweg. Deze locatie ligt vlak buiten het beschermde dorpsgezicht Ommerschans, maar wel middenin het landschap dat door de Maatschappij van Weldadigheid werd aangelegd. De boerderij krijgt een centrale positie in het kerngebied (property) van de Unesco-nominatie. Dit betekent dat het voor de Unesco-status van belang is dat de OUV (de kernwaarden) van de Koloniën van Weldadigheid gewaarborgd blijven in de planontwikkeling.

SteenhuisMeurs heeft samen met Karvansera de afgelopen maanden gewerkt aan het inhoudelijk onderzoek naar de OUV van de Koloniën van Weldadigheid. Aan ons is gevraagd te adviseren hoe de toekomstige hervestiging van Koonstra Melkveehouderij in Ommerschans het beste aangepakt kan worden om recht te doen aan de OUV. Daarbij dient de komst van het bedrijf naar de locatie Tweede Schansweg hoek Oude Zwolseweg als een gegeven te worden opgevat. Na een lang voortraject is de keuze voor deze locatie gemaakt, waarvoor nu een ontwerpbestemmingsplan ter inzage ligt. Concreet is de vraag niet om de randvoorwaarden voor de locatie uit te werken, maar aan te geven wat voor nadere randvoorwaarden of verdere onderbouwing nodig is voor de verdere planontwikkeling.

Dit advies beschrijft het plan van Koonstra, alsmede de concept OUV en de ruimtelijke doorvertaling voor Ommerschans. In het advies worden aandachtspunten en aanbevelingen geformuleerd voor de verdere planontwikkeling – met aandacht voor verschillende ruimtelijke schaalniveaus.

SteenhuisMeurs, juli 2013

PLAN KOONSTRA MELKVEEHOUDERIJ

Koonstra Melkveehouderij is op dit moment aan de Koloniedijk 1 te Vinkenbuurt gevestigd. Op deze locatie zijn geen uitbreidingsmogelijkheden. De wens van Koonstra is om te groeien tot een duurzaam bedrijf met een volwaardige bedrijfsvoering, dat tevens bijdraagt aan de maatschappelijke beleving van het (open) landschap – een landschap met grazende koeien. Koonstra wil op het bedrijf tevens mogelijkheden creëren voor recreatie en de beleving van het agrarisch bedrijf, zoals van oudsher bestond. Aan de hervesting van het bedrijf zit een ruilverkaveling met 26 andere agrarische bedrijven vast en daarnaast is er een subsidie verstrekt voor een duurzame stal en bedrijfsvoering. Voor het plan is een herziening van het bestemmingsplan noodzakelijk, omdat de ontwikkeling niet binnen de voorschriften van het huidige bestemmingsplan Buitengebied past. De locatie aan de Tweede Schansweg is gekozen omdat:

- een nieuwe locatie aan de 3e Schansweg niet de voorkeur had vanwege aan te houden afstanden (wet geurhinder, richtafstanden bedrijven en milieuzonering en afstanden veehouderijen en burgerwoningen).
- een locatie in een andere hoek van het perceel landschappelijk en voor de ondernemer minder gewenst was.

De bouwlocatie beslaat 1 hectare grondoppervlak waarvan 6.490 m² zal worden verhard. Het erf bevat een nieuwe bedrijfswoning met siertuin en een vrijloopstal (van circa 37 x 95 meter). De vrijloopstal zal huisvesting bieden aan 100 stuks melkvee en 50 stuks jongvee en wordt als een serrestal uitgevoerd. Voorts is voorzien in de opslag van ruwvoer, verkeersruimte en de stalling van machines. Ook is ruimte gereserveerd voor toekomstige nevenactiviteiten gericht op recreatie en beleving van het agrarisch bedrijf. Op basis van het landschappelijke advies van

een landschapsdeskundige van Het Oversticht is door de initiatiefnemer een landschapsplan uitgewerkt:

- een transparant erf dat aansluit op de bestaande openheid van het landschap;
- aanplant van een viertal elzensingels met lengtes variërend van 70 tot 130 meter in het open landschap ten zuiden van het agrarisch erf;
- plaatselijke verharding van de Oude Zwolseweg in de vorm van een karrespoor, begeleid door een rij eiken;
- markering van de westzijde van het erf met enkele essen;
- maskering van sleufsilo's door grastaluds;
- invulling van de oostzijde van het erf met een bedrijfswoning die is georiënteerd op (het verlengde van) de Tweede Schansweg.

De ambitie om rekening te houden met de cultuurhistorie van Ommerschans is uitgewerkt door:

- Ligging aan de vaarroute naar de kern van Ommerschans (kanoroute van het Reestdal naar Ommerschans);
- Herstel Oude Zwolseweg (deels verhard als karrespoor);
- Herstel oude laanstructuur (Oude Zwolseweg en houtwallen);
- Gebruik voormalig Jaagpad als kavelpad voor de koeien;
- Educatie van agrarische sector toen en nu;
- Architectuur van de bedrijfswoning gebaseerd op de koloniehoeves (4 en 8).

UNIEKE UNIVERSELE WAARDE (OUV)

Ommerschans was (net als Veenhuizen) een onvrije kolonië, waar duizenden kolonisten werden ondergebracht in een gesticht. De kolonisten werden merendeels tewerk gesteld op de 21 koloniehoeves (van elk 35 ha), die op de gronden van de Maatschappij van Weldadigheid waren gevestigd. Het landschap van de kolonie bestond voor de komst van de Maatschappij uit heide op zandgrond. Bij de ontginning werd een waterstructuur aangebracht, die tevens diende voor transport. Langs deze sloten verzezen linten met grote koloniehoeves, waar dagelijks de kolonisten met hun bewakers naartoe kwamen om te werken. Zo ontstond een kenmerkende landschapsstructuur met een grid: in oostwest-richting de paden vanaf het gesticht naar de koloniehoeves en in noordzuid-richting de sloten met boerderijlinten. De sloten mondden uit in de Dedemsvaart, de grote waterverbinding met de buitenwereld. Rondom het voormalige fort ontstond een compacte nederzetting, waarin behalve de kolonisten ook het personeel was ondergebracht en werkplaatsen waren. Het geheel vormde een enclave in het agrarische landschap, dat op zijn beurt als een eiland omgeven door de woeste gronden lag. In 1859 werd Ommerschans door de staat der Nederlanden overgenomen en werd het voormalige fort een gevangenis.

Voor alle zeven koloniën geldt dat het samenhangende, planmatige en hiërarchisch geordende ontginningslandschap sterk verbonden was met het organisatiemodel en de principes van de Maatschappij van Weldadigheid. Deze samenhang is terug te vinden in:

- de structuur van het landschap (water, wegen, laanbeplanting, perceelgrenzen, bossen);
- de kenmerken van de landschapsstructuur (openheid, geslotenheid, doorzicht);
- de bebouwingsstructuur die onderdeel is van de

landschapsstructuur (zoals boerderijen ter plaatse van voormalige koloniehoeves);

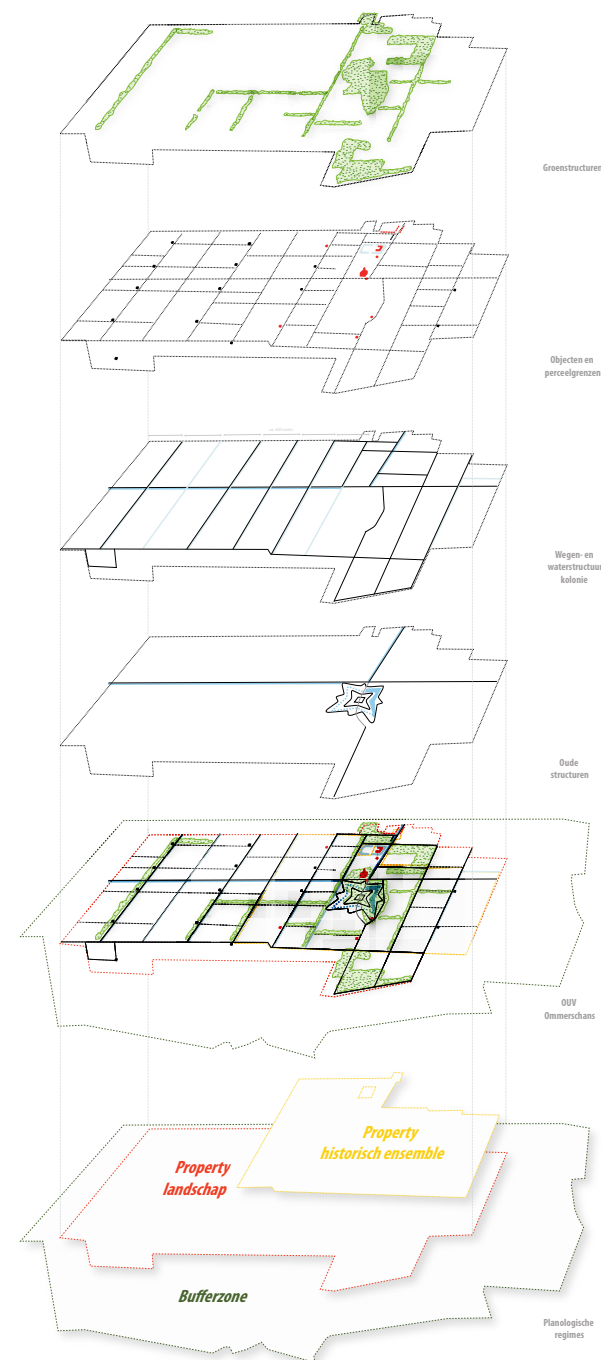
- de bebouwing die het verhaal van de koloniën illustreert en verrijkt (bebouwing uit de tijd van de Maatschappij van Weldadigheid en de latere rijksinrichtingen).

Zoals beschreven in de concept OUV is in Ommerschans de OUV zichtbaar en tastbaar in:

- de orthogonale verkaveling, bestaande uit een grid van sloten en wegen in noord-zuid richting (met een onderlinge afstand van ca. 400 meter) en de Oude Zwolseweg en Koloniedijk in oost-west richting;
- de waterstructuur (De Oude Zwolseweg en de sloten langs de Eerste, Tweede en Derde Schansweg, de Ommerweg, Balkenweg, Meesterlaan, Dronkemanslaan en de Zelhorstweg);
- de hoofd- en secundaire wegenstructuur, plus de laanbeplanting en voortuinen;
- de overgebleven perceelsgrenzen van de landerijen;
- het archeologisch waardevolle gebied van het voormalige gesticht;
- de vier boerderijlinten (waarvan drie ten westen en een ten oosten van het voormalige gesticht) met boerderijen op de voormalige locaties van koloniehoeves;
- de oorspronkelijke bebouwing uit de tijd van de Maatschappij van Weldadigheid en de staatsinrichting. Dit zijn met name de kerk, Veldzicht, villa's en dienstwoningen aan de Ommerweg en Balkenweg en twee van de 21 oorspronkelijke koloniehoeves;
- de overgebleven lanen, houtwallen en bosgebieden;
- de algemene begraafplaats ten zuiden van het voormalige gesticht Ommerschans;
- de begrenzing van de kolonie (het oorspronkelijk door de Maatschappij van Weldadigheid aangekochte gebied, met aftrek van randzones die niet door de Maatschappij in

ontginning werden gebracht);

- open percelen ten westen van de Dronkemanslaan/ Meesterlaan en ten oosten van Molenweg;
- beslotenheid in het kerngebied bij het voormalige gesticht aan de Balkenweg en in de nederzetting aan de Ommerweg (bosgebied en gebouwenclusters);
- doorzichten vanuit het landschap tot buiten de grenzen van de kolonie en doorzichten tussen de boerderijen langs de secundaire wegenstructuur;
- de overgebleven maatsystematiek: de percelen van de 21 koloniehoeves hadden een oppervlakte van 35 hectare elk en de onderlinge afstand tussen de wegen en sloten in noord-zuid richting is circa 400 meter. In totaal waren er in Ommerschans zes boerderijlinten: Koloniedijk, Kolonieweg Oost, Balkenweg/Ommerweg, Eerste Schansweg, Derde Schansweg en Zelhorstweg.

Disclaimer: deze kaarten zijn een conceptvoorstel van de components en de attributes horend bij de OUV. In de verdere uitwerking van het nominatiedossier zullen de kaarten nog worden gepreciseerd.

LOGICA VAN DE RUIMTELIJKE ONDERDELEN

Uitgaande van de OUV kunnen verschillende ruimtelijke kwaliteiten worden aangemerkt die als aandachtspunten dienen voor toekomstige planontwikkeling in het gebied. Voor iedere nieuwe ruimtelijke ontwikkeling is het de uitdaging om de logica van het historische landschap als startpunt te gebruiken en dan te komen tot maatwerk – waarbij de OUV, de integriteit (gaafheid en samenhang van het cultuurlandschap als geheel) en de authenticiteit (historische getrouweheid) worden gerespecteerd. Unesco heeft in publicaties en guidelines uitgelegd wat onder deze begrippen wordt verstaan.

Voor de geplande ontwikkeling Koonstra zijn een aantal onderdelen van het cultuurlandschap van de Koloniën van Weldadigheid relevant: de Koloniedijk, de Oude Zwolseweg, de boerderijlinten, de sloten, de erfinrichting en de bebouwing.

LOGICA VAN DE KOLONIEDIJK (OOST-WEST RICHTING)

- De meeste boerderijen (op drie na) zijn gesitueerd ten zuiden van de Koloniedijk.
- Het profiel van de Koloniedijk (van noord naar zuid) bestaat uit: weiland - grastalud met laanbeplanting - sloot – grastalud – weg (tweebaans) – grastalud – sloot en/of erfbeplanting (haag) – voortuin met woonhuis voorop – erachter de schuren/stallen.
- Voorkanten van de woningen zijn gericht op de weg en dus op het noorden georiënteerd.

LOGICA VAN DE OUDE ZWOLSEWEG (OOST-WEST RICHTING):

- De Oude Zwolseweg doorsnijdt de boerderijlinten en verbindt deze met elkaar. De weg is grotendeels onverhard. Ten zuiden van de weg loopt een sloot tot iets voorbij de Derde Schansweg. Daarna verschuift de sloot naar de noordzijde van de weg. Ook de laanbeplanting verspringt

tussen de noord- en zuidzijde van de weg.

- Er staan geen boerderijen aan de Oude Zwolseweg, afgezien van enkele zijkanten van boerenerven die aan de Schanswegen zijn gelegen. De meeste schuren lopen evenwijdig aan de Oude Zwolseweg.

LOGICA VAN DE BOERDERIJLINTEN (NOORD-ZUID RICHTING)

- In totaal zijn er vier boerderijlinten in noord-zuid richting: Eerste Schansweg, Derde Schansweg, Zelhorstweg en Kolonieweg Oost. De boerderijlinten worden afgewisseld door sloten met beplanting maar veelal zonder bebouwing, zoals bijvoorbeeld de Tweede Schansweg. De afstand tussen de boerderijlinten en de sloten is circa 400 meter – de boerderijlinten liggen m.a.w. circa 800 meter uit elkaar.
- Een groot aantal boerderijen zijn aan de westzijde van de weg gesitueerd, net als de oorspronkelijke koloniehoeves. De afstand tussen de oorspronkelijke koloniehoeven onderling was regelmatig en bedroeg circa 500 meter. Haaks op de boerderijlinten waren in het landschap houtwallen aanwezig, ze lagen circa 250 meter uit elkaar en kwamen pal voor de boerenerven uit.
- Het profiel van de boerderijlinten bestaat uit (van oost naar west): sloot – grastalud – weg – grasstrook met bomen – erfbeplanting (meestaal haag) – voortuin – woning – schuur of stal – rest van het erf.
- De voorkanten van de boerderijen zijn gericht op de wegen. De meeste voorkanten zijn dus op het oosten georiënteerd.
- De schuur van de oorspronkelijke koloniehoeves stond pal achter het woonhuis. De schuur lag dwars op het woonhuis en evenwijdig aan de weg. Later werden schuren bij deze erven dwars of evenwijdig aan de weg geplaatst. De schuren en stallen van de nieuwere boerderijen zijn dwars of evenwijdig aan de weg geplaatst.

LOGICA VAN DE SLOTEN TUSSEN DE BOERDERIJLINTEN (O.A. TWEEDE SCHANSWEG)

- Dit zijn van oorsprong geen boerderijlinten, maar waterwegen. De Tweede Schansweg heette ook wel de Nieuwe Vaart. Via deze sloten vond het vervoer plaats van goederen en mensen. Aan weersijden van de sloten waren paden voor het trekken van de boten. Daarnaast dienden de sloten als begrenzing van de landbouwpercelen van de hoeves.
- De meeste bebouwing bevindt zich aan de boerderijlinten, slechts een beperkt aantal bevindt zich langs de sloten tussen de boerderijlinten: aan de Tweede Schansweg bevindt zich een cluster van drie woningen nabij Balkbrug en direct ten zuiden daarvan nog een woning. Aan de Meesterslaan bevinden zich twee woningen en ten noordoosten van de Molenweg zes woningen.

LOGICA VAN HET ERF:

- De meeste boerenerven in Ommerschans zijn duidelijk begrensd. Hierbij spelen sloten en erfbeplanting, zoals bomen en hagen, een belangrijke rol. Het is nog onduidelijk hoe precies de oorspronkelijke hoeves in Ommerschans ingericht waren en welke beplanting op de erven werd toegepast. Op de kadastrale kaart van Ommerschans uit 1832 is wel duidelijk de grens te zien van de boerenerven met daaromheen de landbouwgebieden.
- De boerderijen waren centraal gepositioneerd tussen de vier landbouwkavels die bij elke hoeve hoorden. De gebouwen stonden vrij op het erf met genoeg groene ruimte aan de voorzijde en de zijkanten van het erf.
- In de huidige situatie worden sommige erven geheel met bomen omgrensd (met name bij de Eerste Schansweg). Dit zijn de kleinere boerenerven. De grotere erven hebben doorgaans minder beplanting op de erfgrans. Wel is bij de meeste erven aan de voorzijde sprake van een

erfafscheiding met hagen, hekken of enkele bomen.

- De toegang tot het erf is altijd aan de weg te vinden, meestal via een duiker wanneer er een sloot ligt. Kleinere erven hebben een toegang, grotere erven hebben meerderde toegangen waarvan een voor de schuur/stallen en een voor de woning. Daar waar een erf op een kruising van wegen is gelegen, wordt vaak op beide wegen ontsloten.

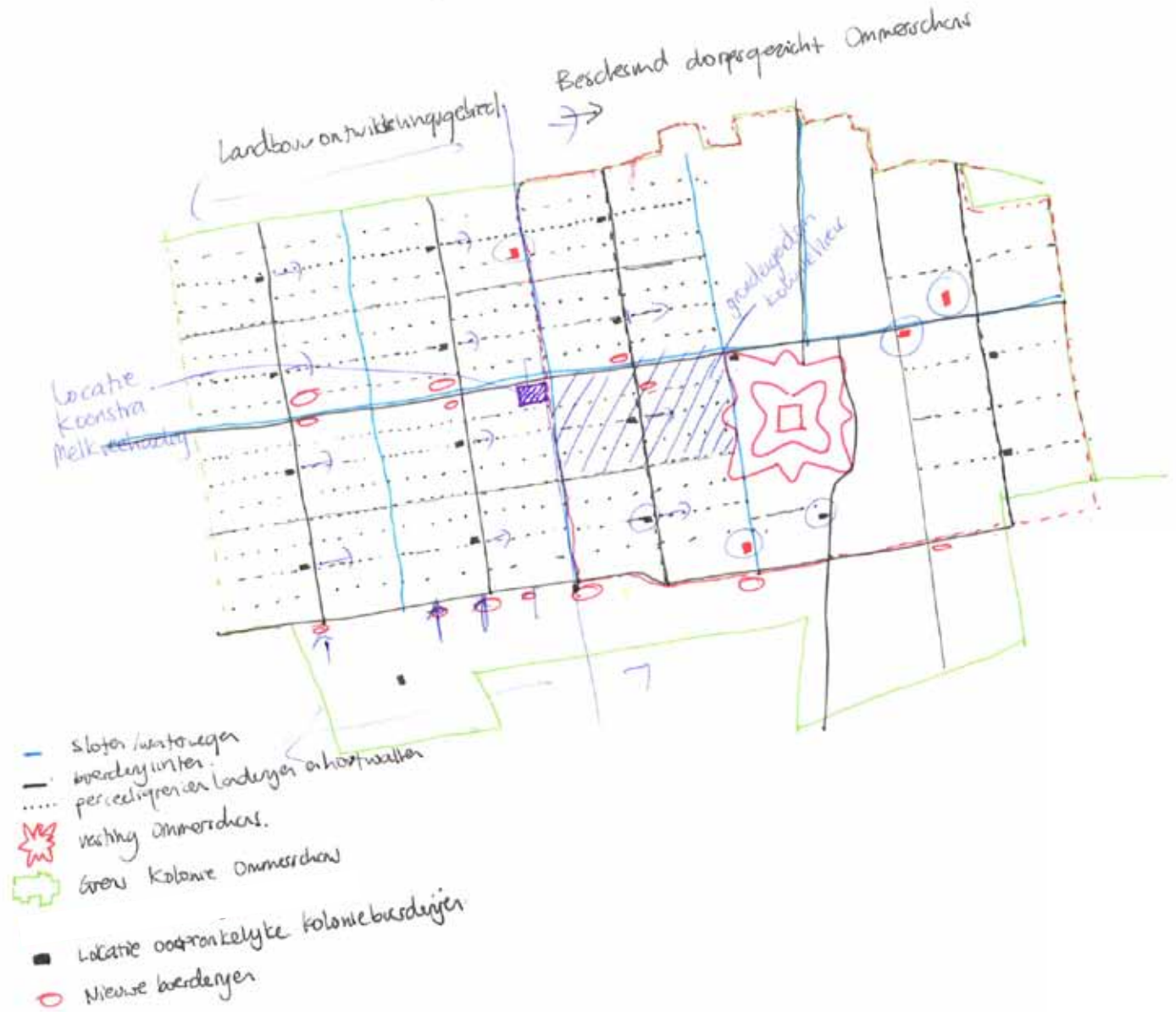
LOGICA VAN DE BEBOUWING

- Er zijn twee van de 21 oorspronkelijk kolonieboerderijen over. Dit zijn hoeve 4, gelegen aan de zuidzijde van de Balkerweg, en hoeve 8, gelegen aan de noordzijde van de Eerste Schansweg. Kenmerkend voor dit boerderijtype is dat het woongedeelte en de schuur aan elkaar zitten, waarbij wel sprake is van twee aparte volumes. Deze bouwvorm is op te vatten als een afgeleide van het Hallen- of Saksische boerderijtype (zie: Ir. P.J. 't Hooft, *Nederlandse Boerderijen*, 1944, p. 36 e.v.). Het woongedeelte zit aan de voorzijde van het erf, daarachter is de stal/schuur. De schuur ligt evenwijdig aan de weg.

- Later gerealiseerde boerderijen hebben meestal een los woonhuis en een losse schuur/stal van een grotere schaal dan de oorspronkelijke kolonieboerderijen. Op sommige erven zijn meerdere bijgebouwen te vinden, om het even dwars of evenwijdig aan de wegen.

- Opvallend is dat haast alle bebouwing op de boerenerven een dakkap heeft, hetzij in de vorm van een zadeldak (met wolfseind) of een schilddak. De kappen zijn grotendeels gedekt met dakpannen of riet. Bij de schuren zijn in sommige gevallen de kappen van geprofileerd plaatmateriaal.

- De woningen zijn voornamelijk gebouwd in baksteen, in natuurlijke kleuren. De schuren, stallen en/of bijgebouwen hebben een uiteenlopende materialisatie, bijvoorbeeld in hout, baksteen en/of metaal, in gedekte kleuren die passen bij het hoofdegebouw. In het welstandsplan wordt uitgebreid beschreven hoe de detaillering en materialisering van de gebouwen in Ommerschans dient te zijn.

CONCLUSIE EN AANBEVELINGEN

Het is positief dat in de plannen van Koonstra Melkveehouderij de ambitie is verwoord om recht te doen aan de cultuurhistorie en de landschappelijke kwaliteit van Ommerschans. De openheid van het landschap is een belangrijk uitgangspunt voor de planvorming en in de plannen zijn compenserende maatregelen opgenomen, zoals het herstel van verbindingen, lanen en houtwallen. Ook de ambitie om de boerderij een publieksfunctie te geven in de vorm van publieksvoorlichting en educatie is positief – hiermee wordt een nieuwe kwaliteit toegevoegd aan de beleving van Ommerschans.

Gegeven de goede intenties en ambities van Koonstra vinden we het vervelend om kritiek op het plan te formuleren – maar de ambitie van de zeven koloniën om gezamenlijk de status van werelderfgoed te krijgen maakt het onvermijdelijk dit toch te doen. UNESCO en ICOMOS (adviesorgaan van Unesco op het gebied van monumentenzorg) hebben opvattingen over nieuwe ontwikkelingen binnen werelderfgoed die (op onderdelen) lijnrecht tegenover de ontwerpkeuzen staan, zoals die voor Koonstra zijn gemaakt. Bovendien zitten er tegenstellingen tussen de OUV en dit bouwinitiatief. Het plan om aan de Tweede Schansweg een omvangrijk boerderijerf in te richten is en blijft op gespannen voet staan met de historische bebouwingsstructuur van Ommerschans. Omdat het ingrijpt op de gaafheid van het cultuurlandschap is het aan te bevelen bij het opstellen van de integrale visie voor de Ommerschans nader te onderzoeken of dit gevolgen heeft voor de voordracht als werelderfgoed. Wanneer we evenwel de komst van deze boerderij als een gegeven moeten beschouwen, willen we graag van de gelegenheid gebruik maken om te adviseren welke randvoorwaarden aan de ontwikkeling zouden moeten worden opgesteld, om maximaal aan de OUV tegemoet te komen.

1. PLEK IN DE LANDSCHAPPELIJKE STRUCTUUR

Uitgaande van de OUV zal het duidelijk zijn dat het bouwplan afwijkt van de landschapsstructuur, zoals die vanaf de stichting van de Ommerschans heeft bestaan. Het bouwinitiatief ligt niet in een boerderijlint en valt buiten de maatsystematiek en de landschappelijke opbouw van de kolonie als geheel. Het erf ligt aan een van de sloten/vaarwegen die de perceelgrenzen markeerden en waar geen bebouwing voorkwam. Vanouds werden de koloniehoeves namelijk niet aan de rand maar in het midden van de percelen gebouwd. De bouwlocatie voor Koonstra's Melkveehouderij bevindt zich op het hoekpunt van hoeve 13 – op de grens van wat vroeger vier verschillende koloniehoeves waren (zie afbeelding). De Oude Zwolseweg (oost-west richting) is geen boerderijlint, maar een verbindingsweg tussen de boerderijlinten en de kern van Ommerschans.

Conclusie 1: de geplande boerderij past niet in de historische structuur van Ommerschans. Het gaat dus onmiskenbaar om een toevoeging en het ontstaan van een nieuwe tijdslaag in het landschap. Dit gegeven impliceert dat niet letterlijk kan worden teruggegrepen op de historische vorm, omdat hiermee de authenticiteit wordt ondermijnd. Met andere woorden: wanneer dit nieuwe element in het landschap wordt vormgegeven als een koloniehoeve, zal Unesco dit als pastiche zien – die niet thuishoort in een werelderfgoed. Dus: geen imitatie koloniehoeve! De aanwezigheid van de boerderij kan gevolgen hebben voor de integriteit van de kolonie (samenhang van het landschap als geheel) – daarom is een uitwerking die de samenhangende structuur van het landschap waarborgt een voorwaarde.

2. EEN BOERENERF IN HET OPEN LANDSCHAP

De keuze voor een locatie buiten de boerderijlinten betekent dat de historische structuur van Ommerschans wordt losgelaten. De consequentie is dat een nieuw element in het landschap wordt toegevoegd, waarbij de OUV niet mag worden geschaad. In dit geval is het niet logisch dat het erf en de bebouwing worden opgevat als een letterlijke doorwerking van de koloniehoeves, maar zal een eigentijdse oplossing (nieuwe kwaliteit in plaats van namaak) te prevaleren zijn. NB: die hoeft er beslist niet modern of contrasterend uit te zien. Het gaat erom dat het nieuwe erf ondergeschikt blijft aan de kwaliteiten die de OUV uitmaken. Concreet; ontwikkel een nieuw erf- en boerderijtype, dat ligt ingeweven in de structuur van het bestaande cultuurlandschap.

Conclusie 2: de locatiekeuze tussen de boerderijlinten in, maakt Koonstra Melkveehouderij tot een eenmalige uitzondering – die als onderdeel van het landschap zou moeten worden uitgewerkt tot een nieuwe toevoeging aan het gebied. Letterlijk historische vormen zijn hier niet gepast, omdat dan zou worden gesuggereerd dat hier altijd een boerenerf lag en is de historische landschapsstructuur niet meer te begrijpen. Nogmaals – vat eigentijds vooral niet op als een pleidooi voor glas en beton, maar zoek het in een nieuwe typologie van het erf (de serrestal stuurt de ontwerpogave vanzelf die kant op) en een niet-historiserende compositie – waarbij traditionele bouwvormen en materialen als inspiratie kunnen dienen (baksteen, hout, organisch materiaal).

3. GEEN COLLAGE VAN FRAGMENTARISCHE OPLOSSINGEN, MAAR EEN EENDUIDIGE OPZET

In het voorstel worden op allerlei manieren historische referenties door elkaar gebruikt: de oude koloniehoeve voor de bedrijfswoning, een poëtische (maar moeilijk herkenbare of begrijpelijke) verwijzing naar de kruinen van eikenbomen voor de kap van de serrestal, landschapstaluds ter maskering van de sleufsilos, en het toevoegen van vier elzensingels met verschillende lengte in het landschap. De veelheid aan benaderingen werkt echter averechts: de boerenhoeve wordt niet authentiek, de verwijzing naar de eikenbomen strookt niet met de schaal en de ruimtelijke opbouw van de serrestal, de grastaluds zijn gemaakt op de schaal van de bebouwing en niet van het landschap en de elzensingels volgen niet de structuur en de maatvoering van het historische landschap.

Conclusie 3: erf en boerderij vragen om een eenduidig en samenhangend ruimtelijk concept, waarmee zij zich kunnen verhouden tot de grote schaal en openheid van het landschap waar zij deel van uitmaken. Laten we met zijn allen proberen om van Koonstra's bedrijf een eigentijdse parel van het werelderfgoed te maken – hoe moeilijk dat ook is. Het gaat om de relatie met het landschap, (nieuwe) ruimtelijke kwaliteit en programmatische verrijking van de Ommerschans (van dat laatste getuigen de plannen voor publieksbereik en educatie).

4. PROCESKWALITEIT: KADER, ARCHITECTUUR & SUPERVISIE

In een werelderfgoed is kwaliteit en consistentie van nieuwe ontwikkelingen een noodzaak. Dat vraagt om een voorbeeldig ontwerp-, toetsings- en bouwproces, waarin steeds wordt teruggekoppeld naar de OUV en de ambitie om nieuwe kwaliteit toe te voegen aan het werelderfgoed (in plaats van een dissonant te krijgen). Dat een dergelijk proces goed kan aflopen in een werelderfgoed is bijvoorbeeld te zien in de Beemster, waar de CONO-kaasfabriek mag uitbreiden (met de complimenten van Unesco voor een voorbeeldig plan) of in de Duitse Rijnvallei bij de Lorelei, waar een Autobahn-viaduct zal worden gebouwd.

Conclusie 4: zorg voor een voorbeeldig proces. Dat kan bijvoorbeeld in drie stappen worden opgesteld: A) het opstellen van een landschappelijk-stedenbouwkundige visie met formulering randvoorwaarden bebouwing, B) het streven naar architectuur van werelderfgoedkwaliteit (een zorgvuldige architectenselectie is cruciaal) en C) het zorgen voor strikte supervisie, als voorloper op het kwaliteitsteam dat met de uitwerking van het management- en beheersplan van het werelderfgoed gevormd zal worden. Voor de nominatie van de Koloniën van Weldadigheid is het van collectief belang (dus: voor alle gemeenten) dat de OUV in

iedere kolonie gewaarborgd blijft.

5. AANDACHTSPUNTEN

5A. INRICHTING ERF

De toegang tot het erf vanaf de Oude Zwolseweg (zijkant) is niet typisch voor de boerenerven, waar stevast het woonhuis voor op het erf staat. Het woonhuis ligt nu aan de zijkant van het erf geprojecteerd met een oriëntatie naar de waterweg. Er is daardoor geen relatie tussen het representatief deel van het woonhuis en de entree aan de Oude Zwolseweg. Zorg voor een ontsluiting die past bij het gebied: ofwel een landschappelijke oplossing (waarbij in feite niet meer van een erf sprake is, maar alle elementen vrij in het grote landschap staan) ofwel een consistent in het landschap geplaatste erfotypologie (waarbij de ontsluiting en positionering van de bouwvolumes logisch ten opzichte van elkaar staan).

Onderdeel van een consistent in het landschap geplaatst erf is de groene ruimte – variërend van siertuinen tot fruitbomen en grasvlakken met bomen en hagen. In het huidige plan van Koonstra is een groenstrook met fruitbomen, hortensia's en hagen gepland langs de Tweede Schansweg. Langs de Oude Zwolseweg is voorzien in een kleinere groene ruimte met hagen. Hier bevinden zich ook de twee toegangen tot het erf in de vorm van brede duikers. Onduidelijk is nu wat de voorzijde van het erf is: de Oude Zwolseweg of de Tweede Schansweg? Wat is de representatieve entree en is er daarnaast sprake van een dienstingang? Aan de zijde Oude Zwolseweg staat de stal tamelijk dicht op de weg, zodat het woonhuis niet meer opvalt als (representatief) hoofdgebouw.

Kenmerkend voor boerenerven is de duidelijke begrenzing met sloten, bomen, hagen of hekken. In het plan van Koonstra bevinden zich aan de zuidzijde van de stal de sleufsilos verdiept in de grond. Deze worden door middel van grastaluds aan het zicht onttrokken. De taluds markeren de zuidelijke grens van het erf, maar vormen geen geheel met de andere erfscheiding. Ze zijn bovendien te klein en te kort om als deel van het landschap te worden opgevat.

Conclusie 5A: zorg voor een krachtig en eenduidig concept van het erf met een duidelijke positionering ten opzichte van de Oude Zwolseweg en de Tweede Schansweg. Werk dit concept consequent uit voor de toegang(en), oriëntatie, beplanting, erfafscheiding, positionering van de bebouwing, representativiteit, praktische inrichting.

5B. BEBOUWING

Zoals uitgelegd is het voornemen om koloniehoeve 8 als model voor de bedrijfswoning te gebruiken ongelukkig (inbreuk op de authenticiteit van de Ommerschans). Replica en pastiche horen niet in een werelderfgoed (want daar is alles echt, authentiek).

In het plan van Koonstra wordt voor een serrestal gekozen om een hoge landschapsverstorende nok te voorkomen en om een grotere oppervlakte van de stal te kunnen realiseren. De gevelaankleding wordt gezocht in een natuurlijk ogend materiaal (bijvoorbeeld hout) met een sobere kleurstelling zodat de stal als het ware opgaat in het landschap. De schaal van de stal blijft groot voor het landschap van de Ommerschans. Met een dakgoot van maximaal 5 meter en een nokhoogte van maximaal 7 meter en een lengte en breedte van circa 95 x 37 meter, zal de stal opvallen in het landschap. Streef naar een 'vanzelfsprekende' integratie van de serrestal op het erf (geen autonome vorm) en in het landschap (we hebben grote vraagtekens bij de gekozen kapvorm). In het rapport *Notitie Reikwijdte en detailniveau Plan MER* wordt de keuze voor de serrestal als volgt geformuleerd: 'De voorgenen locatie ligt in een landschap dat zich kenmerkt door openheid. Om deze openheid te behouden wordt gekozen voor een serrestal, waarbij als het ware door de stal heen gekeken kan worden. Hiermee wordt de openheid van het landschap zoveel mogelijk behouden. Daarnaast biedt de serrestal, met vrijloop van de koeien, voor de dieren een diervriendelijk alternatief voor de wei in de koudere

maanden van het jaar'. Zorg dat de openheid van de stal voorop blijft in de uitwerking. In de 3D impressies wordt de suggestie gedaan om de gevels van de stal te bekleden. Ook de donkere kleur van de stal in de impressies zorgt er niet voor dat de stal in het landschap opgaat.

Conclusie 5B: ontwikkel de bebouwing op het erf in onderlinge samenhang (zowel wat betreft positionering, vormgeving, massacompositie, architectuur en materialisatie – een 'familie' van verschillende gebouwen). Zorg met de bebouwing voor zowel een consistente erfinrichting, als een vanzelfsprekend (en ondergeschikt) element in het landschap van Ommerschans. Referenties naar de materialen en details van de kolonie zijn prima, pastiche (namaak) is dat niet. Besteed extra zorg aan de massa en het dakvlak van de serrestal (het grote volume in het landschap) en de vormgeving van het woonhuis (het visitekaartje van het bedrijf).

5C. FLANKERENDE MAATREGELEN

Met de oorspronkelijke houtwallen werd het landbouwgebied in de kolonie opgeknipt in regelmatige stukken grond. De houtwallen lagen circa 250 meter van elkaar af. De locatie van de elzensingels in het plan van Koonstra komen niet overeen met deze maatvoering en verdelen het perceel in drie delen in plaats van in twee delen. Ook past de onregelmatige lengte van de elzensingels niet bij het landschap van Ommerschans, dat doorlopende lijnen kent.

Conclusie 5C: zorg dat eventuele houtwallen op historisch logische plaatsen staan, als doorlopende elementen (van sloot tot sloot). Dit is nog te zien ten zuiden van de Oude Zwolseweg tussen de Eerste Schansweg en de Meesterlaan). Onderzoek welke beplanting in de houtwallen aanwezig is/was en baseer hier de keuze voor eventuele nieuwe houtwallen op.

